

**ROLUL NEGUSTORILOR ALOGENI ÎN PROCESUL DE CONSTITUIRE A
BURGHEZIEI COMERCIALE DIN PRINCIPATUL MOLDOVA
(sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea)**

Irina CERES

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este investigat rolul comercianților străini în crearea burgheziei comerciale în Principatul Moldova (de la sfârșitul secolului al XVIII – începutul secolului al XIX-lea).

La sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea burghezia comercială a Principatului Moldova a fost o categorie ce se afla într-o stare de formare. Astfel, se poate considera că negustorii străini au fost un element important în formarea lentă a burgheziei din zona carpatică.

Negustorii străini stabiliți în Moldova s-au dovedit a fi un factor de progres în ceea ce privește evoluția economiei locale, au contribuit la diversificarea activităților economice, la dezvoltarea comerțului interior și exterior, precum și la consolidarea rolului burgheziei în formarea categoriilor profesionale productive și dinamice – de meșteșugari și meseriași.

Cuvinte-cheie: *burghezie comercială, comerț, Principatul Moldova, comercianți locali, negustori străini.*

**LE RÔLE DES MARCHANDS ALLOGÉNIQUES DANS LE PROCESSUS DE FORMATION DE LA
BOURGEOISIE COMMERCIALE DE LA PRINCIPAUTÉ DE MOLDAVIE
(À LA FIN DU XVIIIÈME SIÈCLE – DÉBUT DU XIXÈME SIÈCLE)**

La Bourgeoisie commerciale de la Principauté de Moldavie existante à la fin du XVIIIème siècle – début du XIXème siècle constitue une catégorie sociale en phase embryonnaire. Ses représentants sont généralement des éléments allogènes, avec peu d'autochtones. On sait qu'en effet toute bourgeoisie a commencé son développement à l'aide des étrangers. La séparation de ceux-ci s'est produite uniquement après une certaine période de temps, après avoir fait leur éducation économique dans le pays d'origine. On rencontre le même processus au cas des Principautés Roumaines. Les commerçants étrangers ont constitué l'un des éléments les plus importants dans le processus lent de cristallisation de la bourgeoisie autochtone. Par leurs activités commerciales et par leurs propres intérêts ils ont contribué à faire évoluer les activités de commerce de type traditionnel, en les connectant aux formes correspondantes qui se manifestaient dans l'espace Ouest Européen.

La bourgeoisie nationale a été consolidée progressivement, assez hétérogène du point de vue ethnique et social. Une partie des commerçants étrangers a été assimilée, en s'identifiant à la fois avec le pays d'adoption et avec le group social d'origine. On mentionne ainsi l'exemple des grecques, des arméniens et des aroumains avec un rôle très important dans la formation de la bourgeoisie nationale.

Les commerçants étrangers installés en Moldavie se sont avérés un facteur certain de progrès pour l'économie locale, en contribuant à la diversification des activités économiques. Ce faisant, ils ont eu une contribution majeure au développement du commerce interne et externe, à la consolidation de la bourgeoisie nationale et à l'épanouissement des autres catégories professionnelles connexes: les artisans et les petits entrepreneurs.

Mots-clés: *bourgeoisie commerciale, commerce, la Principauté de Moldavie, commerçants locaux, commerçants étrangers.*

Interesul nostru față de această problemă, precum și diversitatea interpretărilor istoriografice, denotă importanța și locul deosebit ce i-a revenit acestei stări sociale la începutul epocii moderne, sau, cum menționează cercetătorul român Alexandru Florin Platon, „... tocmai fiindcă desemnează, cu un alt nume, însuși țesutul vital al istoriei epocii moderne” [1, p.1].

La sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea în Principatul Moldova nu exista o burghezie națională bine consolidată, atât din cauza consecințelor generate de regimul suzeranității otomane, cât și ca urmare a intervențiilor frecvente și dezastruoase ale armatelor țariste în timpul războaielor ruso-austro-turce din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. Ruinarea economică a cauzat mari daune comerțului și, respectiv, a influențat negativ procesul de construire a burgheziei comerciale, îndeosebi a celei naționale.

Cunoaștem că, în fond, orice burghezie și-a început dezvoltarea cu ajutorul străinilor, de care s-a putut lipsi numai cu timpul, după ce în curs de veacuri și-a făcut educația economică la școala lor. Același lucru s-a

întâmpat și în Principatele Române. În sec. al XVIII-lea burghezia din Principatele Române se afla abia la începuturile sale, remarcându-se mai mult prin activități comerciale ce generau acumularea de capital. În structurile ei și-au găsit locul negustorii și deținătorii de întreprinderi, cămătarii și alți posesori de capital, care dobândiseră experiență în activitățile economice, investind surplusul veniturilor și câștigurilor în afacerile productive. Compoziția socială a acestei clase în devenire este extrem de diversă: de la boieri și clerici arendași, practicând negoțul sau figurând în postură de proprietari de manufacturi și prăvălii pentru desfacearea mărfii proprii, până la negustori specializați, în speță toptangii, care aveau legături cu străinătatea. Ei operau cu polițe, dețineau case de comerț cu ramificații externe, la nivelul cel mai de jos sunt întâlniți în număr mare negustori și meseriași mărunți (mărchitani), care desfăceau bunuri cu bucata, de natură agroalimentară sau vestimentară, în dughenele de pe ulițele târgurilor și orașelor sau marfă de calitate inferioară produsă în ateliere rudimentare, deservind și lumea rurală. În rândurile negustorilor se aflau și destui alogeni (greci, armeni, germani și evrei) organizați în bresle separate. Această categorie socială amorfă și fără trăsături specifice nu putea alcătui un „tiers état” (o stare a treia), lipsindu-i nu doar coeziunea, dar și „intelighenția”, acea pătură de intelectuali liberi profesioniști, capabilă să-i asigure individualitatea prin făurirea unei ideologii proprii [2, p.217-228; 3, p.480].

Numărul mic al negustorilor autohtoni, la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea, ne dovedește că burghezia națională este la începutul constituirii sale ca clasă socială. Armenii, grecii și evreii umpleau, alături de alte grupuri ale burgheziei în formare – români, germani sau maghiari, un gol în structura economico-socială a țării, cea a păturii comercianților, care asigura circulația mărfurilor de la producători și proprietari la consumatori.

Procesul de geneză și evoluție a burgheziei comerciale în Principatul Moldova a fost generat de multipli factori interni și externi, atât de ordin economic, cât și de ordin politic. Numeric redusă, lipsită de autonomie socială, într-o continuă fluctuație de efective și eterogenă din punct de vedere etnic, burghezia comercială din Principatul Moldova continua să fie reprezentată în mare parte de negustori străini – armeni, greci, evrei etc., care vor deveni elementul comercial dominant. Aceasta se explică parțial prin faptul că, potrivit tradițiilor seculare, ocupația de bază a moldovenilor era agricultura și creșterea vitelor.

Chiar dacă D.Cantemir menționa că „printre moldoveni rar care este negustor, ei consideră tot felul de comerț drept înjosire, excepție făcând doar vânzarea fructelor de pe pământurile proprii” [4, p.151]. Aceeași constatare o face și cercetătorul P.Kunițki la începutul sec. al XIX-lea, care menționa că la moldoveni „...e o rușine să fii meșteșugar... De o stimă mult mai mare se bucură plugarul sau păstorul, decât orișicare maiestru (meșteșugar – I.C.) [5, p.30]. Dimitrie Cantemir amintește și de un soi de prejudecată trufacească a moldovenilor, care-i făcea să ignore această îndeletnicire: „Negustorii străini – scria Cantemir în „Descriptio Moldaviae” – turci, evrei, armeni și greci, pe care obișnuit îi numim gelepi, și-au însușit, din pricina nepăsării a lor noștri, tot comerțul Moldovei... Un moldovean este rareori negustor. Căci moldovenii sunt din naștere atât de trufacești și de leneși, încât socotesc rușinos orice fel de negustorie în afară de vânzarea roadelor pe care le capătă de la pământurile lor. Aceasta este, cred eu, pricina cea mai de seamă că rar se află în Moldova târgoveț bogat” [6, p.297-299]. Cu toate acestea, este prea puțin probabil de a explica preponderența negustorilor străini în comerțul ținutului numai prin ireverența moldovenilor față de comerț.

Cauza principală se cere a fi căutată în specificul dezvoltării social-economice a Moldovei în secolele precedente, determinate în mare parte de regimul de dominație turco-fanariot, în exploatarea maselor populare de către feudații locali și străini, în jafurile frecvente întreprinse de oștirile osmane și în dezastrul economic pricinuit ținutului în urma ostilităților ruso-turce din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. O influență negativă a avut-o și faptul că țărani moldoveni erau obligați să asigure Poarta cu pâine, legume, materiale de construcție etc., la prețuri fixe – dictate de Stambul [7, p.116].

Nu știm sigur ce a împiedicat negustorii autohtoni să se implice activ în comerț și să întrebuițeze și ei metodele folosite de negustorii străini, în special de către evrei: ireverența față de negoț, lipsa capitalului comercial sau demnitatea, mândria și prestanța?!

În schimb, cunoaștem că evreii nu cunoșteau nicio tradiție, „ei trec ca setoși de câștig, nimic nu-i demoralizează, nicio vorbă nu-i descurajează, nicio aroganță nu-i jignește. Ei acceptă cu umilință sau cel puțin în tăcere observațiile cele mai severe, asprimitățile cele mai tari și câteodată cele mai nedrepte. Ei solicită cu umilință o comandă de la cel care i-a gonit cu un minut mai înainte, dar un nou refuz nu-i descurajează, sunt flexibili, pătimași la câștig. Îi găsești peste tot, aleargă din producător în producător, căutând marfă, stabilind

prețuri, făcând târguri, totul cu o ardoare, o îndemânare și o pricepere surprinzătoare, nu este părăsit niciodată de prudență, ordine și economie" [8, p.308-309]. Nu este afacere care să nu-i intereseze. Breslașii blănari din Moldova confirmă că „nația evreiască se amestecă fără îndrituire în toate” [9, p.33]. La fel și D'Hauterive menționa că „trebuie să dăm evreilor ceea ce este a lor, sunt cumpătați, plătesc dările fără vorbă, se îmbogățesc încet și nu-și trimit agonisirile peste hotare” [10, p.131]. Tot el menționează că înainte de pătrunderea evreilor în comerțul Moldovei pieile de iepure se aruncau. Ei au fost cei care le-au pus în valoare, iar pe vremea sa Moldova deja exporta în țara nemțească peste 100.000 de bucăți pe an, care erau găsite ca cele mai frumoase din Europa [10, p.132-133]. Același călător aprecia că „evreii acestei țări au moravuri deosebite, care îi deosebesc de toți ceilalți evrei din Turcia și restul lumii. Lăcomia lor nu este atât de urâtă, nu sunt atât de pișicheri, atât de necurați și nu sunt atât de înjurați ca în altă parte.

Profitând de faptul că o clasă de mijloc autohtonă era abia în curs de formare, negustorii străini și-au consolidat pozițiile în Principatul Moldova. Ei profitau de experiența și de relațiile pe care le aveau în acest domeniu, în țară și în străinătate, și de solidaritatea specifică lor. În ultimul sfert al sec. al XVIII-lea, numărul negustorilor a crescut nu doar ca o consecință a dezvoltării forțelor de producție, dar și datorită unor înlesniri acordate de domnii Țărilor Române. Pe lângă faptul că nu trebuiau să se confrunte cu concurența localnicilor, negustorii străini deseori erau invitați să vină și să practice comerțul. Domnitorii pământeni, apoi cei reglementari au oferit numeroase hrisoave de învoire pentru așezare în orașe și sate, pentru fondarea de mici târguri pe moșiile ce le aparțineau sau pe ale unor boieri interesați în creșterea numărului celor ce le puteau plăti un „bezman” convenabil. Aici menționăm pe Anastase Bașotă, Constantin Balș, Iordache Rusett, Costache Conachi, Ana Balș, angrenați și în alte activități economice în afara agriculturii. La începutul secolului al XIX-lea, în Moldova sosesc tot mai mulți evrei care continuă procesul de „împopulare, reîmpopulare și întemeiere a târgurilor și târgușoarelor”, după cum se exprima Elias Schwarzfild, început în secolul al XVIII-lea. Este perioada în care sunt înregistrați într-un număr tot mai mare în orașele Moldovei. Se consideră că primul târgușor întemeiat de evrei a fost Onițcanii. Alături de alți alogeni, evreii au fost chemați să înființeze târguri și așezări noi, cum ar fi, de exemplu, Vădeni, numit ulterior Mihăileni, și Burdujeni (țin. Suceava – 1792), Telenești (țin. Orhei – 1794), Pânzăreni (țin. Iași), Sulița (țin. Botoșani – 1806) etc. În această perioadă, evreii au contribuit la fondarea multor noi târguri, câte 3-4 în fiecare județ, sau chiar mai mult. Negustorii străini au îndeplinit și rolul de creditori ai domnilor Moldovei. Domnitorii au sprijinit negoțul practicat de străini în Moldova, fiindcă îl considerau drept o îndeletnicire utilă, rentabilă și indispensabilă. Acest sprijin fiind motivat de considerente financiare. Ei devin indispensabili domniei pentru procurarea sumelor de bani necesare cumpărării sau confirmării tronului, dar și pentru plata la timp a haraciului și a celorlalte obligații bănești. Unii domni au încercat să-i protejeze și să ia măsuri în favoarea negustorilor pământeni, reînnoindu-le vechile hrisoave, ca să facă față mai ușor concurenței celor străini. Printr-un hrisov din septembrie 1783 domnul Alexandru Constantin Mavrocordat a acordat unele privilegii breslei negustorilor din Iași [11, p.37-43; 12, p.76]. După acest hrisov trebuiau să se călăuzească și ceilalți negustori de prin orașele și târgurile Moldovei. O parte din aceste prevederi se regăsesc și în hrisovul lui Alexandru Ioan Mavrocordat din noiembrie 1786, dat breslei negustorilor pământeni din Iași [11, p.43-47; 13, p.81-82]. În acest sens, mai menționăm privilegiul dat de Mihai-Vodă Suțu (1794) negustorilor pământeni din Botoșani, care prevedea scutiri de desetină, de șujbe, de angării, ocrotire la iarmaroace și la cășle, favoruri la arendarea de moșii, în schimb pentru bir și „ajutorul” de 30 de bani de casă la tezaurul negustoresc [12, p.79].

Secolul al XVIII-lea înregistrează o creștere a ritmului de imigrare a armenilor, evreilor și grecilor în Țările Române. Fenomenul se află în strânsă legătură cu direcțiile noi spre care se angajase societatea românească. Ei erau atrași nu doar de bogățiile țării, de materiile prime și produsele pământului, de diverse privilegii, ci și de drumurile comerciale moldovenești, care rămâneau singurele artere comerciale între comerțul românesc și cel occidental și oriental.

Negustorii alogeni se adaptau ușor civilizației, negoțului, meseriilor și capitalismului incipient, necesare societății românești. În acest context, ei au contribuit la formarea pieței interne, având un rol important în continuitatea și regularitatea schimbului, în fluxul permanent al mărfurilor, în integrarea noului organism economic în cuprinsul pieței europene. Dezvoltarea schimburilor în interiorul Moldovei între anii 1791 și 1812 derivă din creșterea numărului de negustori și a ramurilor de negoț, înființarea de noi târguri, activitatea iarmaroacelor și a târgurilor săptămânale, înmulțirea dughenelor la orașe. În anii 1791-1812 în Moldova și-au desfășurat activitatea numeroși negustori sudiți, din care făceau parte și mulți negustori pământeni, care cu scopul de a

se bucura de anumite privilegii fiscale și judecătorești au intrat în această categorie. Cu toate acestea, în Moldova s-a dezvoltat și o pătură a negustorilor pământeni, însă mulți negustori, nedispunând de capitaluri, făceau parte din starea a III-a; având capitaluri mici, aceștia erau, de obicei, cârciumari sau precupeți [14, p.271].

Negustorii alogeni beneficiau de privilegii din partea domniei de a achiziționa bunuri funciare pe teritoriul celor două țări române, case cu prăvălii și dughene în așezările urbane și în general li se acordau scutiri față de domnie, iar la târgul permanent sau periodic plăteau o taxă mai mică decât cei bășinași. Ei practicau comerțul cu toptanul sau ridicata, încercând uneori să acapareze și comerțul cu amănuntul. Negustorii pământeni erau reduși în general la comerțul mic, unde se apărau cu greu, cu hrisoavele pe care încercau să le obțină de la domni, de comerțul negustorilor străini. Cu toate că se bucurau de privilegii din partea domniei, majoritatea negustorilor alogeni cer protecție consulară, pentru a beneficia și de protecția diplomatică a diferitelor puteri europene. Calitatea de „sudiți” le oferea o serie de privilegii economice, juridice și personale. Suditul era scutit de impozit, plătea o taxă vamală de 3% ad valorem și se bucura de libertatea de a face comerț pe tot teritoriul țării. Nu puteau fi arestați sau condamnați la amenzi fără a fi înștiințați. Persoana și domiciliul ei erau inviolabile.

În fața negustorilor străini, protejați de atotputernica autoritate consulară, domnia era neputincioasă să apere interesele negustorilor pământeni. Pe lângă concurența pe care o aveau din partea negustorilor străini, negustorii pământeni sufereau și din cauza boierimii, care prin influența ei socială și politică încălca toate regulile comerțului, făcând negustorilor concurență. Pământenii se luptau, în micul lor negoț, cu asuprirea de tot felul, încât V.A. Urechia se întreba: „*Cum era posibil să faci vr'o treabă bietul neșău în asemenea condițiuni?*” [15, p.213]. Deși regula era ca vama târgului să fie plătită de cumpărător, catalogul vămilor pe 1792 și 1803 stabilește că atunci când o mănăstire sau un boier cumpără grâu, bivoli sau cai pentru trebuința gospodăriei sale, vama târgului cade în sarcina vânzătorului. Existența „narturilor” [16, p.231, 302, 308], prețurile pe care periodic domnia le schimba la diferite produse vândute la orașe la fel împiedicau activitatea negustorilor autohtoni. Din cauza situației privilegiate a negustorilor străini, procesul de formare a burgheziei locale în țară decurgea anevoios, chiar dacă la 1808 narturile s-au desființat, rămânând numai la pâine, carne și lumânări [17, p.108]. În timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812, în condițiile când Moldova era ocupată de armatele ruse, iar în Divanul Moldovei funcția de președinte o deținea consulul rus, o parte considerabilă a activității comerciale era îndreptată în vederea satisfacerii cerințelor armatei ruse și apărării intereselor economice și politice ale Rusiei. Administrația rusă din Principate depune eforturi considerabile în atragerea negustorilor străini pe piața moldovenească, acordându-le diverse înlesniri și privilegii în comerțul interior și în exportul mărfurilor în guberniile interne ruse. Ele au deschis negustorilor alogeni – evrei, greci, armeni etc., destul de receptivi la diverse forme și căi de îmbogățire, noi piețe de desfacere a mărfurilor și noi surse de acumulare a capitalului comercial. Aceștia, beneficiind, în baza legii de la 1 ianuarie 1807, de comerțul liber, fără plata prestațiilor și a taxelor în primele 6 luni [18, p.709], au găsit în această regiune, ce nu dispunea de o industrie proprie, condiții favorabile de activitate și o piață sigură de desfacere a mărfurilor industriale. Nu întâmplător, în această perioadă numărul negustorilor străini crește considerabil.

Alături de negustorii străini, de înlesnirile acordate negustorilor au beneficiat și meseriașii din guberniile ruse și ucrainene încadrați în comerțul din Țările Române în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812. Numai în orașul Chilia în 1808 se ocupau cu comerțul și cu diferite meșteșuguri 26 de persoane din Moscova, Simferopol, Nikolaev, Cernigov, Orlov, Riga, Vinița, Odesa, Oriol, Kozelsk și din alte orașe ale guberniilor Podolia, Herson, Tavria etc. [19, p.24]. În anul 1809, 434 de cetățeni ruși se ocupau în Moldova cu meșteșugăritul și comerțul, inclusiv: în județul Iași – 219 persoane, Orhei – 89, Covurlui – 57, Tutova – 17, Soroca – 16, Fălești – 12, Roman – 6, Hârlău – 6, Tecuci – 5, Botoșani – 5 și Cărligătura – 2 persoane [20, p.2-9]. Preponderența negustorilor și a meșteșugarilor din guberniile interne ruse și ucrainene în Moldova și în Țara Românească, ocupate de armatele ruse, se explică prin faptul că ei „...niciodată și nicăieri nu au fost supuși la niciun fel de impozite bănești și alte prestații, dar totdeauna au fost liberi în relațiile comerciale, fără niciun fel de restricții” [20, p.1]. În ianuarie 1810, în Chișinău au primit cetățenie rusească patru armeni care s-au transferat aici cu traiul din Imperiul Austriac [21, p.17-18]. Ținând cont de conjunctura epocii, mulți negustori armeni aflați în Principate au purtat în secret o susținută activitate diplomatică în favoarea politicii rusești. Negustorii armeni din Moldova se ocupau intens nu doar cu comerțul interior, deținând pârghii importante ale comerțului, ei erau strâns legați și de piețele externe austriece și ucrainene. Drept exemplu: în 1810 arma-nul Ovanes Mihailovici, negustor din orașul Iași, împreună cu un angajat a primit buletin de identitate pentru

a trece liber în orașul Odesa, unde avea să se ocupe cu comerțul pe parcursul a 3 luni [22, p.72]. În anul următor au luat calea spre Odesa pentru a se ocupa cu comerțul negustorii armeni S.Ovanes și A.Carapet [23, p.5,12]. În același an, supusul moldovean armeanului T.Arutiunov i-a fost înmănat buletin de identitate pentru a trece prin vama de la Movilău și a se ocupa cu comerțul pe parcursul a 3 luni în orașul Berdicev [23, p.19].

Măsurile întreprinse de țarism au contribuit la consolidarea pe piața Principatelor Române a negustorilor străini – greci, armeni, evrei, ruși, ucraineni, bulgari etc. Negustorii străini constituiau cea mai mare parte a burgheziei comerciale din Principatul Moldova, beneficiind de privilegiile comerciale acordate de către țarism.

Negustorii alogeni – greci, armeni, evrei, cauzau mari prejudicii nu doar negustorilor moldoveni, în număr mic, dar și populației sătești și orășenești, de la care procurau diferite mărfuri și produse alimentare. Generalul rus Kozacikovski scria în raportul din martie 1819 „Descriere succintă a Basarabiei” că „... toate sferele comerțului au fost acaparate de greci și evrei care i-au oprimat pe moldovenii molatici și ursuzi în speculații și au devenit unicii negustori” [24, p.12]. Din raportul lui Kozacikovski observăm atitudinea evreilor, grecilor și armenilor față de comerț: „... trebuie neapărat să fie evitate orice relații cu evreii care sunt avizi, lacomi și foarte mult prigonesc poporul amăgindu-l la cântar... și, pe cât e posibil, și cele cu arendașii greci și armeni, mari meșteri de a transforma 500 de lei în 100 de mii, în zece ani” [24, p.22-23].

Activitatea comercială a negustorilor alogeni din Moldova poate fi justificată și prin ceea ce afirmă N.Djuvara, care, analizând interesul evreilor față de comerțul moldovenesc, menționa că el a fost generat de „...lipsa unei clase mijlocii bine structurate, în stare să se apere, pasivitatea țăranilor, complicitatea boierilor pe care-i serveau cu multă dibăcie, ca oameni buni la toate, ca zarafi și, mai ales, ca stăpâni de cârciumi la sate” [25, p.180]. Aceeași situație era și în Basarabia. Iu.Ianson menționa că atitudinea de dispreț a moldovenilor față de evrei nu-i împiedica pe ultimii „...să-i țină strâns în mâinile lor și să-i exploateze pe locuitorii moldoveni, nepăsători și molatici, chiar și pe moșierii-boieri și arendași” [26, p.137]. În schimb, armenii, grecii și evreii aveau pasiunea afacerilor, gustul fructificării capitalului și spirit de inițiativă. Din acest considerent, îi mai surprindem în ipostazele de creditori sau debitori. Ei combinau activitățile negustorești cu zărăfia, devenită foarte profitabilă, păstrându-și importanța și la începutul sec. al XIX-lea în sud-estul Europei.

Moldova prezenta, din punct de vedere comercial, avantajul că se găsea pe marele drum al negoțului, unde negustorii străini își desfășeau mărfurile și întrețineau relații comerciale cu țările vecine. Analizând activitatea comercială a negustorilor străini în Principatul Moldova, putem constata că negoțul practicat de ei era socialmente util. Cunoscând bine cerințele pieței și mărfurile solicitate de consumatorii autohtoni, ei au vândut atât mărfuri de lux solicitate de domnitor și de boierii din anturajul Curții Domnești, cât și mărfuri necesare țăranilor.

Prezența masivă a alogenilor se explică prin faptul că ei au fost aduși în Principate de puternicele curente comerciale care au integrat Răsăritul și Imperiul Otoman în „economia-lume” europeană, etnicii străini au ocupat cu repeziciune practic toate domeniile lucrative de oarecare interes, substituindu-se autohtonilor sau făcându-le o concurență necruțătoare. Fie că au fost armeni și greci, evrei sau ruși etc., alogenii s-au folosit în reușita lor nu doar de largul concurs al autorităților, dar, neîndoielnic, și de spiritul elementului indigen, ceva mai lent în organizare și inițiativă. Faptul reiese din documentele epocii, care ni-i înfățișează pe alogeni ocupând mai toate ramurile profesionale cunoscute, de la „băcani” și „bogasieri” la „cojocari” și „cârciumari”. Cunoștința tehnicii și mentalității comerciale care animă negustorii ar fi, credem, una din cauzele înlăturării de pe piață a negustorilor autohtoni. Îndeletnicirea cu comerțul este în primul rând practică, iar de râvna și priceperea negustorului depinde succesul comercializării mărfurilor sale. Așadar, nu simpla naționalitate a unui negustor poate fi generatoare a unor urmări fecunde, ci tehnica și spiritul care domină afacerile sale.

J.L. Carra nota că „comerțul intern sau cu cei din țările vecine este făcut aproape în întregime de străini, iar autohtonii trebuiau să se mulțumească, în majoritatea cazurilor, doar cu schimbul din interiorul țării” [27, p.238-239]. Inegalitatea lor cu autohtonii se observă și din repartitia activităților comerciale. Dacă negustorii pământeni practicau 24 ramuri de negoț, supușii străini practicau 40, iar evreii 41. În Iași, pământenii erau angajați în 9 ramuri de comerț, supușii străini în 25, iar evreii în 11, dar în cele mai rentabile [28, p.420-422]. În istoriografia românească a fost înaintată ideea integrării românilor în lumea modernă occidentală, într-un proces de modernizare capitalistă a societății, prin activitatea comercială a evreilor, drept argument înaintându-se faptul că „capitalul comercial de la Viena, Berlin, Paris și Londra era în posesia sau cel puțin sub influența evreilor, că legăturile comerciale dintre Țările Române și Occidentul Europei se stabileau prin intermediul lor” [29, p.30]. Într-adevăr, prin Moldova trecea drumul comercial care lega Apusul de Orient, iar negustorii străini erau mijlocitori comerciali între aceste două lumi.

Negustorii alogeni au jucat un rol însemnat în dezvoltarea comerțului exterior al țărilor române, în lărgirea pieței interne și în introducerea și generalizarea unor practici comerciale înaintate. Activitatea lor a dus la dinamizarea comerțului exterior al țării, la consolidarea legăturilor dintre cele trei țări române. Practicarea meseriilor și comerțului de către negustorii străini aflați în Principatul Moldova a contribuit la diversificarea activităților economice, la dezvoltarea negoțului intern și extern, la progresul general al societății românești.

Substituirea negustorilor autohtoni prin emigranții străini a fost posibilă, întrucât ei nu au putut rivaliza nici cu experiența economică, nici cu relațiile de pe continent ale noilor veniți. Formarea burgheziei naționale a fost dezavantajată și de liberalismul economic excesiv, care nu a înțeles necesitatea aplicării unor măsuri protecționiste, de sprijinire și încurajare a elementului autohton.

Cu toate că „caracatița negustorilor străini” încerca să-și întindă tentaculele asupra comerțului, asupra vieții social-politice din Principatul Moldova, prezența și activitatea lor a avut și rol pozitiv. Deseori, în mod inevitabil calitățile le-au fost ignorate, iar defectele exagerate. Însă, negustorii alogeni, prin dinamismul activității lor și capitalurile consistente angajate în tranzacționarea mărfurilor, au constituit factorii dinamici de impulsione a dezvoltării sud-estului european. Prin consistența capitalurilor investite de către ei în operațiunile de import-export s-au dovedit vectorul dezvoltării comerțului exterior al Țărilor Române. Prin activitatea negustorilor străini comerțul Țării Moldova este antrenat pe orbita pieței internaționale, contribuind și la revigorarea circulației mărfurilor între târguri și orașe. Ei au constituit unul dintre elementele importante în procesul lent de formare a burgheziei în spațiul extracarpatic, iar prin activitățile lor comerciale și prin satisfacerea propriilor interese au contribuit la ruperea comerțului de tradiționalism, făcând cunoscut negoțul autohton cu formele și tipurile celui din apus.

Burghezia comercială din Principatul Moldova prezenta la sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea o categorie embrionară, caracterizându-se printr-o compoziție preponderent alogenă (evrei, greci, armeni etc.) cu prea puține elemente autohtone. Asupra constituirii burgheziei comerciale din Principatul Moldova au influențat factorii locali specifici spațiului balcano-danubiano-pontic. Printre factorii, care au contribuit într-o măsură apreciabilă la întârzierea consolidării unei burghezii naționale puternice, putem menționa decalajul științific și tehnologic, slaba dezvoltare industrială, dominația străină, existența unui liberalism economic excesiv, lipsa unor măsuri protecționiste etc. Fiind mai bogați și deținând capitaluri mult mai mari, negustorii străini au subminat pozițiile burgheziei comerciale autohtone, limitându-i posibilitățile de a se încadra în activități comercial-industriale avantajoase și de a acumula capital comercial. Cu toate acestea, burghezia națională s-a format în mod succesiv, fiind destul de neomogenă din punct de vedere etnic și social, afirmându-se în lupta existențială cotidiană. O parte din negustorii străini s-au asimilat, identificându-se cu idealurile țării, dar și cu cele specifice grupului din care făceau parte. În această privință avem exemplul grecilor, armenilor și al aromânilor, care au îndeplinit un rol important în consolidarea burgheziei autohtone.

Burghezia comercială din Principatul Moldova ce se forma era alcătuită, în fond, din alogeni – armeni, greci, evrei, care dețineau cea mai mare parte din capitalul comercial, constituind, astfel, elita comercială a țării. Negustorii alogeni stabiliți în Moldova s-au dovedit un factor cert de progres al economiei locale, au contribuit la diversificarea activităților economice, la dezvoltarea comerțului interior și exterior, la maturizarea burgheziei și la consolidarea rolului categoriilor profesionale productive și dinamice – meșteșugari și mici meseriași.

Bibliografie:

1. PLATON, A-F. *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997. ISBN 973-9149-90-1
2. GIURESCU, C.C. *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române până la 1848*. București: Editura Științifică, 1972.
3. CERNOVODEANU, P. Elemente incipiente ale burgheziei în societatea românească sub fanarioți. În: *Revista de Istorie*, 1987, nr.5, tom. 40, p.479-492.
4. CANTEMIR, D. *Descrierea Moldovei*. București: Minerva, 1986.
5. КУНИЦКИЙ, П. *Краткое статистическое описание Заднеэстрвской области, присоединенной к России по мирному тракту, заключенному с Портою Оттоманской в 1812 г.* Санкт Петербург, 1913.
6. CANTEMIR, D. *Descriptio Moldaviae*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1973.
7. AISR. F. 560, inv. 12, d. 59, f. 116.

8. LEFEBVRE, Th. *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie*. II. Paris, 1858.
9. IORGA, N. Breasla blănarilor din Botoșani. București: Socec, 1911). Extras din: *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, Seria 2, Tom. XXXIV, p.1-43.
10. D'Hauterive, Alexandre-Maurice Blanc de la Nautte Comte. *Memoriu asupra vechei și actualei stări a Moldovei prezentat lui Alexandru Vodă Ipsilante Domnul Moldovei la 1787*. București: Editura Academiei Române, 1902.
11. CODRESCU, Th. *Uricariul Cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale și alte acte ale Moldovei din suta a XIV-a până la a XIX-a, partea a II-a*. Iassy: Tipografia Buciumului Român, 1871.
12. IORGA, N. *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București: Tipografia „Tiparul Românesc”, 1925.
13. BOGDAN, N.A. *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean*. Iași, 1925.
14. PLATON, Gh. Observații cu privire la populația târgului Bârlad la mijlocul secolului al XIX-lea. Extras din culegerea: *Studii și articole de istorie*, vol. VIII. București, 1966, p.269-279.
15. URECHIA, V. *Istoria Românilor*. Curs făcut la Facultatea de Litere din București, tom. VII, seria 1774-1800. București: Tipografia și fonderea de litere Thoma Basilescu, 1894.
16. URECHE, V. *Istoria Românilor*, seria 1786-1800, tomul II al seriei, vol. IV. București: Tipografia „Gutenberg” Joseph Gobl, 1892.
17. OȚETEĂ, A. *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*. București: Editura Academiei R. S. România, 1977.
18. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare – AN RM), F. 1, inv.1, d. 2286, f. 709.
19. AN RM. F. 1, inv.1, d. 57, f. 24.
20. Ibidem, d. 580, f. 1-9.
21. Ibidem, d. 1906, f. 17-18.
22. Ibidem, d. 1318, f. 72.
23. Ibidem, d. 3263, f. 5, 12 verso, 19.
24. Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (Moscova), (AIMSR). F. AM, inv. 182^{aa}, cert. 7, f. 12.
25. DJUVARA, N. *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne (1800-1848)*. București: Humanitas, 1995. ISBN 973-28-0523-4
26. ЯНCOH, Ю. *Статистическое исследование о хлебной торговле в Одесском районе*. Санкт Петербург, 1870.
27. *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România / Volum întocmit de L.Benjamin, M.Spielmann, S.Stanciu; prefață de Dr. Moses Rosen; cuvânt înainte de Gh.Platon*. București: Hasefer, 1990, vol.II/2.
28. PLATON, Gh. *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*. Chișinău: Universitas, 1993. ISBN 5-632-01032-8
29. ROMAN, V. *România în Europa*. Ediția a 2-a completată și actualizată. București: Editura Tehnică, 1994. ISBN 973-31-0700-x

Prezentat la 22.04.2015